

Kaksi mytologian piiriin kuuluvaa sanaa

1. Suomen murteiden *hiimosti*

Sana tavataan jo Lönnrotilla (I 158) merkityksessä 'nägon sjuklig åkomma (som troddes härröra från begravningsplatser) (kalma, tartunnainen)'. Nykysuomen sanakirja selittää *hiimosti*-sanan seuraavasti: taikavoima, väki; tartunnainen (siinä on jäniksen kuussa [= rasvassa] semmoinen h., että se ajaa tuskan pois MERIL. Vedestä tarttuu h.).

Sanakirjasäätiön kokoelmissa *hiimosti* esiintyy lähes kolmessakymmenessä lipukkeessa, jotka valtaosaltaan ovat peräisin Itä-Suomesta. Päämerkitykset näyttävät olevan seuraavat: 1. 'tartunnainen; jonkinlainen hermovika, jonka on aiheuttanut säikähdys', 2. 'kammo, pelko', 3. 'kova halu johonkin (esim. varastamiseen)'. Kaikki nämä merkitykset ilmenevät R. E. Nirvin Kiihtelysvaaran murteesta keräämästä aineistosta. Siksi onkin paikallaan valaista niitä ensiksi tämän materiaalin avulla.

Ihmisessä, joka ruumista pelkää, on *peloh hiimosti*. Jos ruumista koskettelee, se häviää. 1936 | [Muudan mies poikasena oli aamulla herännyt siihen, että lammas huusi teurastajan käsissä tuvassa.] *sitä se oh hälle h hiimosti tulluv vähä säikähti: pelekejjä luahühommö*, 1935 | [Kerran mummon ollessa marjassa paljain jaloin käärme oli jaloissa.] *sitä tul hiimosti, en ous serj kovemmin paljaj jaloil lähtennä siennän enkä marjän*, 1937 | [Eskeliset varastelivat . . .] *se ol vähä näissä eskelisissä semmoista hiimosti* [taipumusta], 1937.

Ruumiista tarttuneesta *hiimostista* puhuvat monet kotimurteensa tuntijat. Tällaisia tietoja on mm. Korpiselästä, Pälkjärveltä, Rääkkylästä, Liperistä, Kontiolahdelta ja Nilsiästä. Juho Hirvonen Rääkkylästä kertoo tähän tapaan: »*Hiimosti* tunnetaan jatkuvana kammontunteena pelästymisen jälkeen, joka tavallisesti saapi alkunsa rumien kuolleiden näkemisestä, vaivaa enemmän pimeässä johtamalla mieleen mitä ja miltä näytti se ruumis, sitte on pelko, jos sattuu pimeässä huomaamaan jonkin muun, joka näyttää samalta» (1929). Liperissä Maikki Vänskän mukaan (1934) »*hiimosti* on joku sairaalloisuus tai arkuus. Ieva sai hiimostin, kun säikähti kuollutta. Vanhat neuvoi, että sitä pitää kädellä koskettaa niin siitä sillä pääsee.» Tämöisen ruumiin- eli kalmanhiimostin karkottamiskeinon on merkinnyt muistiin myös Simo Hämäläinen Nilsiän murteesta (1938): »Kammontunne häviää, kun käy näpistämässä kuollutta nenästä ja samalla sanoo: no oleksippa sinä tiällä! [äläkä lähde mukaani]. Tätä keinoa käytetään vieläkin.» *Hiimosti* voi tarttua myös »jos hautumaan kierrät» (Korpiselkä, Hannes Vornanen 1928).

Hiimosti, eräänlainen henkinen kohmettuminen, saattaa iskeä myös metsässä,

esim. karhunpyytäjiin. »Kuv Vartiuskyläm miehet oli lähtennä tallaalleg karhuj jahtiin, niin kun karhu sittä tuli, niin se nosti semmosen *hiimostin*, jottei kukkaak kyvvenä ampumaan.» (Kuhmo, Irja Valtasaari 1953).

Ilomantsissa ja Korpiselässä *hiimostiksi* sanottiin sellaista tartunnaista, joka vaivasi pikkulapsia erityisesti öiseen aikaan. Sortavalan pitäjistä kotoisin oleva Heikki Kokko huomauttaa (1934): »Ei saa lapsia pelotella, ne saavat siitä pitempiaikaisen pelon eli *hiimostin*, joka pian aikaa painuu veriin ja saattaa vaikka esiintyä kaatumatautina.»

Teoksessaan »Die dämonistischen krankheiten im finnischen volksaberglauben» (Loviisa 1922, s. 232) Ilmari Manninen puhuu *kalman hiimostista*, joka tarttuu ruumiista (Liperi), surusaatosta (Heinävesi) tai hautuumaalta (Eno), *metsän hiimostista* (Tohmajärvi, Hyrynsalmi) ja *vesihiimostista* eli *-kalmasta* (Kuhmo). Samat hiimostin lajit tunnetaan myös Itä-Karjalassa. Karjalan kielen sanakirja (oikaisuvedos) selostaa *hiimosti*-sanaa seuraavasti: »tartunnainen (mytol.), *hiimosti* ilmenee jonkinlaisena tautina, joka muistuttaa hermosairautta. Kiestinki | *hiimosti*. Uhtua Vuokkin. Rukaj. | *hiimosti*. Korpis. | *hänel on hiimošti hyvä, sidä miestä pidevä varata*. Suoj. | *hiimošti* nenä tauti t. vika, joka on tarttunut joko kalmasta, vedestä, metsästä tai tuulesta ihmiseen (*kalman-, vein-, metsän-* t. *tuulenhiiimošti*). Kun ihminen pelästyy metsässä esim. varvun risausta tai karhua, tarttuu *metšänh.*, jos ruumista pelästyy, tarttuu *ruumiksen-hiiimošti* jne. Kun sairaus tuli, piti arvalla määrätä, mikä hiimosti oli tarttunut. Sitten piti mennä pyytämään anteeksi metsältä, vedeltä, tuulelta tms. Suistamo».

Tämän kirjoituksen alussa tuli jo mainituksi, että *hiimosti* voi tarkoittaa myös kovaa halua johonkin, esim. varastamiseen. Samassa yhteydessä oli tätä merkitystä valaiseva esimerkkilause Kiihtelysvaaran murteesta. Kleptomaniaan vivahtavan varastelun merkityksessä sana tunnettiin myös Sortavalassa, Korpiselässä, Nurmeksessa ja Kuhmossa, jopa tämän sanan esiintymisalueen läntisessä periferiassa Puolangalla. Esim.: »Varastaminen on hänellä *hiimostina* veressä» KorS, Alpo Ollikainen 1928 | »Jos joku varastelee tai näpistelee tavoikseen, vaikka ei ole puutteessaan, niin sillä on sellaine *hiimost*» Sor, J. Mustonen 1940.

Merkitessään kovaa halua johonkin *hiimosti* tarkoittaa yleensä vetovoimaa johonkin pahaan ja tuomittavaan: »Sillä näyttää olovan semmonen *hiimosti* pahantekoon, ettei se tule aikaan kun ei soane pahoa tehdä, sanotaan jostakin ihmisestä, jonka on vaikeaa olla pahaa tekemättä, esim. varastelematta» Puo, A. Heikkinen 1928 | *sill_oli ihah hiimostina se kortimpellü PieJ*, Simo Hämäläinen 1947 | *se kum mikä hiimosti* [ankara halu, himo] *kehen tullõ, sit om piäsemättömässä päivissän* Kiih, R. E. Nirvi 1935. On hyvin luultavaa, että merkitys 'kova halu' on *himo*-sanana vaikutusta. Toisaalta taas varastelemisen merkitys saattaa olla vanha ja näin ollen toista alkuperää, mistä tarkemmin tuonnempana.

JALO KALIMA oli varsin kiinnostunut *hiimostin* etymologiasta ja on käsitellyt sitä peräti kolmessa kirjoituksessa. Koska hänen käsityksensä sanan alkuperästä ovat eri aikoina suurestikin vaihdelleet, haluan vielä kerran palata tämän sanan kiistanalaiseen historiaan, mihin myös uusi aineisto tuo lisävalaisua.

Ensimmäisen kerran Kalima kosketteli kysymystä Virittäjässä v. 1913 (s. 94—95). Tällöin hän totesi, että Kuhmoniemen murteen *hiimosti* 'tartunnainen; kammon tunne; himonteko, intohimo, paha himo' on peräisin karjalan kielestä. Hän vertasi sitä K. F. Karjalaisen Jyväälahdesta merkitsemään *hiimosfi*-sanaan 'rietta, paha tartunnainen (vedestä, metsästä ym.)' [muistiinpano vuodelta 1897]. Samalla Kalima selitti olevansa »aivan varma, että originaalina ollut kantasana esiintyy venäjän verbissä *himostit*, *himistit*, joka Dalin mukaan on pohjois- ja itäven. sana ja merkitsee l o i t s i m i s t a — —» Edelleen hän oletti, että ven. verbi oli johdettu ven. substantiivista **himosf*, jolla on ollut samantapainen merkitys kuin vastaavalla karj. sanalla. V. 1924 Kalima palasi tähän sanaan toistamiseen (SUST LII 90—91). Tällöin hänellä oli uusi esimerkkisana Rukajärven murteesta, *hiimosfi*, jonka merkitys Karjalaisen mukaan on 'tšarodějstvo, velhominen'. Tämä merkitys on lähempänä edellä mainitun ven. verbin merkitystä. Olen sitä mieltä, että Rukajärven *hiimosfi*, jossa ensi tavun *i* on merkitty lyhyeksi, selittyy sekä asunsa että merkityksensä puolesta melko nuoreksi ven. lainaksi¹.

Tässä toisessa artikkelissaan Kalima päättelee edelleen seuraavaa: »Möglicherweise setzt das karelische wort ein **хумость* 'zauberei' voraus (*хумоститъ* zu **хумость* wäre in diesem fälle ebenso entstanden wie *накоститъ* zu *накость* 'schmutz, abscheulichkeit, unheil')» Mainittuaan Ilmari Mannisen (mts. 153) suom. murteista tapaaman *hiimat*-sanana², joka tarkoittaa sairaassa valtaan päässeitä pahoja voimia ('die bösen kräfte, die vom kranken besitz ergriffen haben'), Kalima tuli siihen lopputulokseen, että suom. *hiimat* (mon.) ei ole missään tapauksessa slaav. laina ja että ven. verbi *himostit*, *himistit* on ims. alkuperää. Samalla hän totesi, että ims. taholla ei kuitenkaan tunneta vastaavaa verbiä, ainoastaan substantiivi.

Kolmannen kerran Kalima käsitteli sanaa Virittäjässä v. 1950 (s. 262—263). Nyt hän asetti epäilyksen alaisiksi varhaisemmat selityksensä, joiden mukaan karjalan (Jyväälahden) *hiimosfi* 'rietta, paha tartunnainen' ja sitä vastaava Rukajärven *hiimosfi* 'velhominen' olisi yhdistettävä ven. verbiin *himostit* 'hexen, zaubern', joka vuorostaan edellyttäisi substantiivia **himosf*. Hän huomautti, että ven. *-osf*-johdannaisen luominen *hiima*-originaalin pohjalta tuntuu oudolta ja että *-osf*-johtimella venäjässä muodostetaan yleensä a d j e k t i i v e i s t a abstraktisia sanoja. Lopuksi Kalima esitti ajatuksen, jonka hän formuloi näin: »Ehkä on sittenkin otettava huomioon myös se mahdollisuus, että *sti*-johdannainen on syntynyt suomalaisella pohjalla, vaikka kysymyksessä oleva johdin substantiiveissa on epävarma tai ainakin harvinainen, ks. A. V. Forsman (Koskimies), Pakanuudenaikainen nimistö s. 215.» Tässä artikkelissa Kalima päätyi näin ollen siihen tulokseen, että *hiimosti* saattaa olla omapohjainen sana, joka verbiksi muunnettuna on lainattu venäjään.

Minulla on kuitenkin suuria epäilyksiä tähän Kaliman viimeiseen teoriaan nähden. Forsman (mts. 215) mainitsee vain muutamia pejoratiivisvivahteisia appella-

¹ Karjalan kielen sanakirjan toimittajat ovat pyynnöstäni ystävällisesti hakeneet tämän sanan esiin Karjalaisen alkuperäismuistiinpanoista. Oli nimittäin tärkeätä todeta, että Karjalainen oli merkinnyt ensi tavun *i*:n todella lyhyeksi.

² Mannisen tiedot perustuivat Jyväskylän, Keiteleen ja Ylikiimingin murteisiin.

tiiveja, joissa on tuo *sti*-johdin. Sellaisia ovat mm. *holvasti* 'lörpys', *hommasti* 'pitkä ja paksu nainen', *pölvästi* 'pölvänä'. Lieneekö liian rohkeata olettaa, että *sti*-johdin on tämäntapaisissa sanoissa peräisin henkilönnimien piiristä. Mitä taas *sti*-loppuisiin paikan- ja henkilönnimiin tulee, niin ne ovat VILJO NISSILÄN mukaan (Suomalaista nimistöntutkimusta, 1962, s. 65—66) kehittyneet elliptisesti mon. genetiivin muodoista. Hän mainitsee mm. simolaisen talon- ja sukunimen *Rajasti*, joka on syntynyt seuraavalla tavalla: *rajasten* > *rajaste* > *rajasti*.

Mielestäni *hiimostin* etymologian lähtökohdaksi on otettava PEKKA POHJANVALON Salmin murteen sanakirjan tuntema, *paholaista* tarkoittava sana *hiimoi*. Aunuksen *hiimoi* on tietysti suom. murt. *hiima*-sanan deminutiivijohdos. Sanakirja-säätiön kokoelmista olen löytänyt aunukselaiselle sanalle vastineen Kiihtelysvaaran murteesta, jossa *hiimo* tarkoittaa paholaista, pahusta. [Syöttöongessa oli ankerias, mikä hirveästi vei. Pyytäjä pelokkaana:] *mikä hiimo siellä on* R. E. Nirvi 1936 | [Ukko ajaa kissoja sängystä:] *kissajuttät märkē hiimoin* [hiiteen] R. E. Nirvi 1934.

Kun otamme huomioon, että pohjoissovenäläiset ovat omaksuneet ims. naapuriltaan eräitä demonien nimityksiä, kuten esim. *lëmboj*, *marduj*, *vèrgoj* (Kalima SUST XLIV 85, 151, 163 ja Vasmer REW I 185, II 29, 98), ei liene mahdotonta, että myös aun. *hiimoi* on ollut jo vanhastaan tuttu ainakin Aunuksen venäläisten keskuudessa. Tällöin sen ven. vastineena on pitänyt lähinnä olla **himoj* (tai **gimoj*). *S u o r a n* tältä pohjalta selittyisi ven. murteissa esiintyvä verbi *pohimit*, joka näyttää jääneen Kalimalta huomaamatta. Dalin mukaan (III 956) sillä on merkitykset 'taikoa, noitua, loitsia kuiskaamalla, parantaa loitsimalla; tartuttaa taikakeinoin johonkin panennainen, silmätä joku, vahingoittaa noitumalla'. On hyvin vaikeaa päätellä, kuuluuko etuliitteetön verbi *himit* 'nyyhkyttää, valitella jotakin, surkutella' (Rjazan) etymologisesti tähän yhteyteen vai ei. Mahdotonta se ei kaiketikaan ole. *Pohimit*-verbin primääri merkitys on ilmeisesti ollut 'joutua pahan voiman tai paholaisen valtaan'; tästä edelleen → 'saattaa joku pahan voiman valtaan; tartuttaa johonkin panennainen' ja vasta sekundääristä tietä → 'parantaa joku loitsimalla'.

Verbillä *pohimit* oli ent. Penzan ja Tambovin lääneissä myös merkitys 'varastaa'. Samaa sanaperheeseen kuuluvat verbit *shimit* ja *shimzit* tarkoittavat yksinomaan kähveltämistä, pihistämistä ja varastamista (Dal IV 660). Jälkimmäisessä verbissä esiintyvä merkillinen *z*-affiksi lienee tarttunut sanan affektipitoisesta synonyymista *sljamzit*, *sljabzit*.

Suomen ja karjalan kannalta meitä kiinnostaa erityisesti ven. murteiden verbi *hiimostit* 'hexen, zaubern', joka, kuten Kalimakin jo arveli, edellyttää oletettavaa ven. substantiivia **hiimost*. Vaikka Dalin leksikko ei tätä sanaa tunnekaan, se on saattanut hyvinkin elää vielä tämän vuosisadan alussa joissakin Itä-Karjalan venäläismurteissa, koskapa esim. pälkjärveläinen A. Könönen selittäessään kotimurteensa *hiimostin* kammoksi ja vastenmielisyydeksi viittaa ven. sanaan *хумость*. Kalima oli varmasti oikeassa kirjoittaessaan, että »venäl. *ost*-johdannaisen luominen suorastaan *hiima*-originaalin pohjalla tuntuu melko oudolta». Mutta originaaliksi onkin otettava karjala-aunuksen *hiimoi* 'paholainen', joka venäläisten kielitajussa on varmaankin

helposti voinut assosioitua lukuisiin omaperäisiin paholaista tarkoittaviin nimityksiin, jotka ovat substantiivisesti käytettyjä adjektiveja. Sellaisia ovat mm. *kroměšnyj, lihòj, lukàvyj, nedòbryj, nelëgkij, nekòšnoj, rogàtyj* (ks. S. MAKSIMOV Netšistaja sila, Pietari 1899, s. 10—11 ja Dal). Tältä pohjalta oli helppo luoda *ost*-loppuinen substantiivi **himost* ja siitä edelleen verbi *himostit*. Vrt. esim. *lihòj* [adj:n lyhyt muoto *lih(ò)*] 1. adj. 'paha, häijy; viekas, katala', 2. subst. 'paholainen, saatana', Pihkova, Tver 'pahansuopa ihminen, vihamies' → *lihost* 'pahuus, häijyys; viekkaus', Pihkova, Tver 'kateus' [Orël 'ihotauti; veripahka, luumätä', Simbirsk 'ajokset hevosella; sairaus, joka ilmenee hevosilla öisenä jalkojen tömistyksenä'] → *lihostitsja* Tambov, Vjatka 'olla häijynä, raivota; uhkailla kostolla'.

Venäjän pohjois- ja itämurteissa *himostit*-verbillä on Dalin mukaan (IV 1183) seuraavat merkitykset: 1. 'loitsia, taikoa', 2. Tver 'puhua pötyä, pilailta, valehdella', 3. 'näpistää, varastaa, ryöstää', 4. Pihkova 'tuhlailla'. Tämän muodon rinnalla tavataan myös variantti *himistit*, joka nähdäkseni selittyy kontaminoitumaksi muodoista *himostit* ja (*po*)*himit*. Dalilla on lisäksi kolme etuliitteistä verbiä *ohimistit* Vologda 'lumota, noitua'; *uhimostit* Pihkova, Tver, *uhimistit* Tver 'näpistää, varastaa'; *shimistit* 1. Perm 'tehdä jotakin taitavasti; tehdä hienoa pilaa jostakin', 2. Novgorod, Vologda, Tver, Perm 'ottaa salaa, varastaa', 3. 'petkuttaa', *shimistit* Pihkova, Tver 'syödä jotakin muilta salaa'.

Merkityksen kehitys 'loitsia, taikoa' → 'puhua pötyä, laskea leikkiä, valehdella' ei juuri kaipaa kommentteja. Vrt. esim. suom. verbiä *velhota*, jolla kansankielessä on myös sellaiset merkitykset kuin 'laskea leikkiä, pilailta, kujeilla, velmuta' (NS IV 423). Kun loitsujen lukuun usein liittyi puhaltaminen, on edelleen hyvin voitu tulla uuteen merkitykseen 'ottaa salaa, kähveltää, varastaa'. Vrt. suom. *puhaltaa* 'varastaa' tai ven. *sdut* 'ottaa salaa, kähveltää viekkauksella jotakin'. Viimeksi mainittu merkitys on tosin voinut syntyä toisellakin tapaa. Kun muistamme, että *hiimosti* (< ven. **himost*) erilaisten sielullisten häiriöiden merkityksessä on jonkin pahan voiman aiheuttama, saattaa olla niinkin, että merkitys 'varastaminen, taipumus kähveltämiseen' on jo vanhastaan kuulunut **himost*-sanana merkityssisältöön ja selityisi näin ollen eräänlaiseksi (syntymä)tartunnaiseksi. Vrt. »Matissa on *syntymä-hiimosti* tavaraan», Kuhmo, K. A. Pfaler 1911 (ks. myös muita tässä kirjoituksessa esitettyjä esimerkkejä).

Suomen murteissa ei ven. **himostit*-verbistä näytä olevan jälkiä. Sen sijaan karjalassa se tunnetaan ja nimenomaan ven. lainana; *hiimostie, hiimostiutuo* 'tehdä »hiimostia»; esim. *katšo pahoja ei šoa meilä hiimostie*. Kiestinki | *hyö hiimostiuvuttih*, salaisin taikakeinoin koettivat, *jotta peäštäis terveheksē*. Kiestinki (Karjalan kielen sanakirja, oikaisuvedoksena).

Ven. *himostit*-verbi on lainattu myös syrjääniin — *kimöstitny* 'verzaubern, anzaubern, behexen, verhexen, besprechen' (ks. Kalima SUST XXIX 184). D. R. Fokos-Fuchs (Syrjänisches Wörterbuch I 409) mainitsee verbille *kimęstítņj* lisäksi sellaiset venäläis pohjaiset merkitykset kuin 'sich nährisch aufführen, Grimassen schneiden, Possen reissen'.

Lyhyesti suomen *hiimostin* historia on käsitykseni mukaan seuraavanlainen. Venäläiset olivat oppineet tuntemaan aunukselaisen *hiimoi*-sanan, joka tarkoitti paholaista. Tältä pohjalta siitä johdettiin ven. subst. **hiimost*, jonka perusmerkityksen on pitänyt olla 'paholaisen (tai noidan) panettama sielullinen sairaus'¹. Sana lainattiin karjalaan ja sieltä käsin se tuli tunnetuksi myös suom. itämurteissa. Substantiivista **hiimost* johdettiin venäjässä verbi *hiimostiť*, jonka perusmerkityksiä ovat 1. 'tartuttaa panennainen', 2. 'parantaa loitsimalla tartunnaisesta'. Tämä verbi lainattiin karjalaan.

2. Venäjän murteiden *pùhtat*

Viime vuosisadan toisella puoliskolla merkitsi Dal (III 1428) muistiin V j a t k a n murteesta verbin *pùhtat* ja sen variantit *pùhtarit*, *pùhtosit*, joiden merkitys on 'kuiskaamalla loitsia tai noitua, manata'. Samalla hän esittää sanakirjassaan myös tekijännimen muodoissa *pùhtat* (mask.), *puhtarka* (fem.) 'puoskari, lääkitsijä, tietäjä, noita' mainitsematta kuitenkaan tarkemmin, missä murteessa tai murteissa sana esiintyy. Ilmeistä kuitenkin on, että Dalin tätä tekijännimeä koskevat muistiinpanot on samoin tehty Vjatkassa, koska N. M. Vasnetsov (Materialy dlja ob'jasnitel'nogo oblastnogo slovarja, Vjatka 1907, s. 266) tuntee sanan juuri näiltä seuduin. Vasnetsovin selitys on seuraava: »*puhtat*, *puhtarka* — kylän puoskari, ts. lääkitsijä omasta keskuudesta. Parantavat etupäässä loitsuin ja manauksin». M. Vasmer (REW II 470) pitää sanuetta epäselvänä.

Vuosina 1955—1959 A r k a n g e l i n alueelle suorittamiensa keruumatkojen yhteydessä Leningradin yliopiston sanastajat ovat tämän alueen neljässä piirissä (Konošskin, Krasnoborskin, Pinegan ja Solvytšegodskin p.) tallentaneet verbin *pùhtat*, *pùhtyvät* merkityksessä 'parantaa loitsuin'. Artikkelissa Leksitšeskaja gruppа »nazvanija ljudej» v arhangel'skih i pskovskih govorah (ks. Slovo v narodnyh govorah ruskogo Severa, izd. Leningradskogo universiteta 1962, s. 73) V. N. JELINA, yksi retkikunnan jäsenistä, mainitsee, että Krasnoborskin piirissä on käytössä myös tekijännimi *pùhtat* juuri Vasnetsovin ja Dalin tuntemassa merkityksessä 'puoskari, lääkitsijä'. Esim. *Ja ne pùhtyvala, k pùhtarju hodili. Našeptšet v smetànù li, v slivki li* | En minä ole loitsinut, [he] kävivät puoskarin luona. Hän kuiskaa [lukunsa] joko smetanaan tai kermaan².

Pesyen etymologiaa ratkaistaessa on lähdeittävä ven. verbistä *pùhtat*. Tällöin malliksi sopisi parhaiten etelävepsän *puhitta* 'taikoa' [ts. 'lukea parannusloitsuja välillä puhaltaen']; vrt. merkitysten puolesta myös vepsP, K, E *puhe* 'loitsu', lyyd. *puhuda* 'puhalleta; lukea loitsuja välillä puhaltaen; lietsoa', karj.-aun. *puhuo* 'puhalleta; kylvää naurista »puhumalla»; lukea taikoja (Rep.), loitsia (aun.)' (ks. SKES III 626—627).

¹ Muistettakoon, että venäläisten vanhojen uskomusten mukaan sielulliset sairaudet olivat yleensä joko paholaisen tai velhon aiheuttamia, kun taas muut taudit, eritoten kulkutaudit, olivat Jumalan lähettämiä (ks. esim. S. Maksimov, Netšistaja sila, Pietari 1899, s. 47).

² S. A. TOKAREV (Religioznyje verovanija vostočnoslavjanskij narodov XIX — načala XX veka, M.-L. 1957, s. 126) kertoo, että ajoksia parantaessaan tietäjä kuiski loitsunsa ja puhalteli kuppiin, jossa oli kermaa, ja sitten sively kolmesti kermalla ajettuneita kohtia.

Vierasperäisen *pūhtat*-verbin pohjalta venäjässä luotiin sitten loitsijaa ja parantajaa tarkoittava sana *pūhtar*, jolloin mallina ilmeisesti käytettiin sellaisia omaperäisiä substantiiveja kuin *znàhar* 'tietäjä, noita, velho, puoskari' (muin.-ven. *znàti* 'tietää, taitaa' → murteissa vieläkin elävä sana *znàha* 'tietäjä, velho' → *znàhar*) tai *lèkar* 'lääkäri, lääkitsijä'. Tekijännimestä *pūhtar* johdettiin uusi verbi *pūhtarit*, joka on primäärisen *pūhtat*-verbin synonyymi.

Finn. *hiimosti*; russ. *pūhtat*

VON IGOR VAHROS

Der Artikel behandelt zwei Wörter, die beide dem Gebiet der Mythologie angehören, das Substantiv der finn. Ostmundarten *hiimosti* mit den Grundbedeutungen 1. 'Besessenheit; eine Art seelische Krankheit, die durch einen Schrecken hervorgerufen ist', 2. 'Entsetzen, Furcht', 3. 'starker Wunsch, etwas zu tun (vor allem zu stehlen)', sowie das russ. mundartl. Verb *pūhtat* 'zaubern durch Flüstern und Pusten'.

Die Geschichte des Wortes *hiimosti* ist von Jalo Kalima früher schon behandelt worden, doch finden sich in den entsprechenden Artikeln geradezu widersprechende Erklärungen (s. Vir. 1913, S. 94—95, MSFOu LII, S. 90—91 u. Vir. 1950, S. 262—63). Gestützt auf breites finnisches und karelisches Dialektmaterial, kommt der Verfasser zu dem Schluss, dass finn. *hiimosti* aus dem Karelischen stammt, wo dieses Wort wiederum aus dem Russischen entlehnt worden ist. Die Entwicklung ist folgendermassen vor sich gegangen. Zuerst haben die Russen das karel.-olon. Substantiv *hiimoi* 'Teufel' kennengelernt und dann daraus das Wort **hiimost* gebildet, das Teufel oder eine von einem Zauberer geschickte seelische Krankheit bezeichnet. Dabei ist vorauszusetzen, dass das Sprachgefühl der Russen das karel.-olon. Wort *hiimoi* mit einigen substantivierten Adjektiven, die Teufel bedeu-

teten, assoziiert hatte (z.B. *lihoj*, *nekošnoj* usw.). Das russ. **hiimost* wurde nun wieder ins Karelische entlehnt (vgl. *hiimosti* 'Besessenheit' Uhtua, Vuokkiniemi, Rukajärvi, *hiimošti* 'Krankheit, die von einer Leiche, von Wasser, Wald oder Wind über den Menschen gekommen ist' Suistamo) und von dort in die finn. Ostdialekte. Das Substantiv **hiimost* hat sich im Russischen nicht erhalten, wohl aber das davon abgeleitete Verb *hiimostit* (mit seinen zahlreichen Verwandten) 1. 'zaubern, hexen', 2. 'lügen, scherzen, spassen', 3. 'stibitzen, stehlen'. Aus dem Russischen wurde das Verb ins Karelische entlehnt, vgl. *hiimostie* 'besessen machen' Kiestinki, und ins Syrjänische — *kimeštini* 'behexen, verhexen; Possen reissen'.

Das Verb *pūhtat* 'zaubern durch Flüstern und Pusten', das in den Gebieten von Archangelsk und Vologda angetroffen wird und bis heute etymologisch noch nicht geklärt ist, wurde nach der Meinung des Verfassers aus dem Südwepssischen entlehnt, und zwar von dem Wort *pūhtta* 'Zaubersprüche lesen und zwischendurch pusten'. Aus dem Verb *pūhtat* entstand im Russischen dann das Nomen agentis *pūhtar* 'Zauberer, Heilkundiger' (vgl. altruss. *znàti* 'wissen, können' → *znàhar* 'Wahrsager, Quacksalber') und daraus wiederum das sekundäre Verb *pūhtarit*.